

Найактуальніше

УДК 635.1-635.7:631.4
© 2012

*С.А. Балюк,
академік НААН
М.В. Лісовий,
доктор сільсько-
господарських наук
М.А. Захарова,
кандидат сільсько-
господарських наук*

*О.В. Анісімова,
кандидат
економічних наук
ІНЦ «Інститут
грунтознавства та агрохімії
імені О.Н. Соколовського»*

*О.Д. Вітанов,
доктор сільсько-
господарських наук*

*В.П. Рудь,
О.О. Кіях,
кандидати
економічних наук*

*Інститут овочівництва
і баштанництва НААН*

Концептуальні положення розроблено на виконання Наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України № 190 від 20.05.2011 р. та Рішення засідання Комітету з конкурсних торгів Міністерства аграрної політики та продовольства України (протокол № 2 від 04.08.2011 р.). Основним завданням розробки є забезпечення населення України високоякісною овочевою і баштанною продукцією обсягом 12 млн т на підставі фізіологічно обґрунтованих

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ОВОЧІВНИЦТВА І БАШТАННИЦТВА В УКРАЇНІ

Проаналізовано сучасний стан виробництва овочевої та баштанної продукції, наведено пріоритетні напрями розвитку овочівництва і баштанництва та переробної галузі на перспективу, визначено обсяги виробництва овочевої і баштанної продукції до 2015 р.

норм споживання на 1 особу (161 кг на рік) та зростання обсягів експорту в кількості до 1,2 млн т на рік, що стане реальним джерелом поповнення дохідної частини державного бюджету.

Основні проблеми розвитку галузі. Вирощування овочевих і баштанних культур у господарствах населення та дрібних фермерських підприємствах, зумовлене посиленням відриву реального виробника від наукових надбань, новітніх технологій, якісного посівного матеріалу, істотно зменшило можливості інноваційно-інвестиційного розвитку галузі. Втрати великого товаровиробника знизили обсяги виробництва і переробки овочів у консервній промисловості та підсобних цехах сільськогосподарських підприємств.

Основними факторами зниження виробництва овочевої і баштанної продукції є використання традиційних технологій, зменшення обсягів застосування добрив і хімічних меліорантів, вирощування культур низьковрожайних сортів і гібридів, відсутність вітчизняної техніки та обладнання для переробної галузі; неврегулювання законодавчих

актів сертифікації земель та сільгоспдприємств для отримання овочевої продукції на рівні світових стандартів і норм безпеки харчових продуктів. Через високі ціни на іноземну техніку сільгоспвиробники мало використовують нові конструкції сівалок, обприскувачів, культиваторів, машин для висаджування розсади, поливу, догляду за рослинами та збирання врожаю овочевої продукції. Наукові селекційні установи нині мають низьку матеріально-технічну базу для ведення селекції і насінництва овочевих і баштанних культур та застосування новітніх методів у сільськогосподарській біотехнології.

Розвиток овочівництва та баштанництва стримується відсутністю великих оптових ринків. Ланцюг «виробник — оптовик — роздрібний продавець — споживач» залишається переважаним великою кількістю суб'єктів господарювання, що значною мірою підвищує ціни на овочі, якість яких залишається низькою. Цінова політика на овочі стала залежати від погодних умов та насичення ринку імпортною продукцією. Високі ставки на банківські кредити

не сприяють подальшому розвитку овочівництва відкритого і захищеного ґрунту. Зменшилася кількість овочесховищ, потреба в яких сягає до 2,5 млн т одноразового зберігання.

Наявність зазначених проблем не дає змоги повною мірою використати природний та економічний потенціал країни для розвитку галузі до обсягів, які гарантують стабільне наповнення продовольчого ринку якісною овочевою та баштанною продукцією за прийнятними для споживачів і виробників цінами [2–4].

Розв'язати проблему можна лише спільними зусиллями органів державної влади, місцевого самоврядування, сільгоспвиробників, науковців, інвесторів та реалізаторів з урахуванням особливостей регіонів України та рівня їхнього соціально-економічного розвитку.

Основні способи розв'язання проблеми:

Земельні ресурси та сировинні зони: здійснити адаптований землеустрій раціонального використання земельних ресурсів під овочеві та баштанні культури; створити регіональні зони вирощування овочевих і баштанних культур на території України з урахуванням їхніх біологічних особливостей та ґрунтово-кліматичних умов; провести спеціалізацію вирощування окремих видів овочевих і баштанних культур та їх територіальне розміщення в Україні; створити великотоварні підприємства інтенсивного вирощування та переробки овочевої і баштанної продукції; створити систему сертифікації земель та сільгосппідприємств для отримання овочевої і баштанної продукції високої якості.

Технології вирощування: розробити новітні агротехнології вирощування овочевих і баштанних культур, адаптовані до конкретних ґрунтово-кліматичних умов; удоскона-

лити «Систему машин» — технічні засоби нового покоління (ґрунтообробну техніку, сівалки точного висіву насіння, розсадосадильні машини, комплексні технічні агрегати, збиральну техніку та ін.) для впровадження новітніх технологій вирощування овочевих і баштанних культур; впровадити систему «Органічне виробництво» для великотоварного сектору і приватних господарств з використанням наукових розробок та передового досвіду; розробити збалансовану систему удобрення овочевих і баштанних культур за виносом поживних речовин прогнозованим урожаєм; розробити інтегровані системи захисту овочевих культур від хвороб, шкідників і бур'янів створенням стійких сортів і гібридів та використанням технологічних, біологічних і хімічних методів; постійно здійснювати сортозаміну та сортооновлення овочевих і баштанних культур; збільшити обсяги виробництва овочевої та баштанної продукції на зрошуваних землях з використанням краплинного зрошення та мікродощування; підвищувати родючість ґрунтів через уведення та освоєння овочевих сівозмін з багаторічними бобовими травами або сидеральними культурами, внесення органічних і мінеральних добрив та хімічних меліорантів і застосування енергоощадних способів обробітку ґрунту.

Селекція і насінництво: використовувати в селекції і насінництві метод молекулярно-генетичної ідентифікації та створення генетичних паспортів овочевих культур; розширити фундаментальні дослідження з вивчення імунітету овочевих рослин на генетичному рівні; створити сучасну матеріально-технічну базу для селекції та насінництва із залученням вітчизняних і зарубіжних інвесторів; надавати пріоритет вітчизняним сортам

і гібридам з метою доведення їхньої частки в Реєстрі не менше ніж 50%.

Зберігання, переробка та логістика: реконструювати наявні овочесховища місткістю 1,3 млн т та побудувати нові із сучасним обладнанням місткістю 1,2 млн т овочевої продукції; розробити сучасну технологію переробки овочів у високоякісні харчові продукти (овочева консервація, соуси, кетчупи, соління, напої та ін.); створити мережу сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів з частковою переробкою овочевої продукції одноразового зберігання; створити систему торгівлі овочевою продукцією через продовольчі ринки (дрібні, великотоварні, супермаркети) з перевіркою показників якості продукції; застосовувати перспективні форми трансферу інновацій та реклами; поліпшити систему логістики та маркетингу.

Якість продукції та її експорт: створити сорти і гібриди овочевих культур з високими товарними та споживчими характеристиками продукції; розробити національні стандарти виробництва, зберігання, переробки та збуту овочевої продукції, гармонізовані з європейськими і міжнародними стандартами; збільшити обсяги виробництва овочевої продукції на експорт; забезпечити контроль за якістю овочевої продукції на основі національних і міжнародних стандартів через удосконалення роботи екологічних та санітарних служб.

Інноваційно-інвестиційна стратегія розвитку овочівництва і баштанництва: створити підприємства з виготовлення нових машин і механізмів для застосування новітніх агротехнологій вирощування овочевих і баштанних культур; створити комерційні структури розвитку селекції та насінництва овочевих і баш-

танних культур; розробити нові види органічних, органо-мінеральних і комплексних водорозчинних мінеральних добрив для відкритого й захищеного ґрунту з урахуванням біологічних особливостей культур; розробити нові системи захисту рослин від хвороб, шкідників і бур'янів та різні методи захисту (технологічні, біологічні, хімічні); створити підприємства для виробництва полімерних матеріалів та будівництва тепличних комплексів; побудувати нові овочесховища з урахуванням сучасних вимог до умов зберігання овочевої продукції; побудувати нові переробні підприємства з перспективним обладнанням для переробки овочевої продукції; впроваджувати на зрошуваних землях краплинне зрошення, мікродозування та фертигацію; створити на комерційній основі резервний фонд елітного насіння овочевих і баштанних культур; створити дорадчу службу з питань виробництва, зберігання, переробки та збуту овочевої продукції на різних рівнях управління інфраструктурою галузі овочівництва.

Наукове забезпечення: визначити зони і ґрунти, придатні для вирощування овочевих і баштанних культур на території України; постійно створювати нові високоврожайні сорти і гібриди, стійкі до біотичних та абіотичних факторів; підтримувати науково-виробничі об'єднання, спрямовані на інвестування, розробку і виробництво інноваційної продукції; застосовувати у виробництві науково обґрунтовані нормативи собівартості овочевої і баштанної продукції; сприяти підвищенню родючості ґрунтів методом впровадження сучасних агротехнологій та оптимальних систем удобрення в сівозмінах різної ротації; удосконалити інформаційне забезпечення через регіональні та районні дорадчі служби із за-

лученням провідних фахівців наукових установ та навчальних закладів; створити демонстраційні полігони при наукових установах та дослідних центрах для проведення наукових конференцій, виставок, ярмарків, днів поля, круглих столів за участі господарств — виробників овочевої і баштанної продукції та приватних господарств населення.

Економіка: знизити собівартість виробництва овочевої і баштанної продукції до нормативних показників підвищенням урожайності та заощадженням матеріальних і людських ресурсів; надавати пільгове кредитування для будівництва овочесховищ, тепличних комплексів, зрошувальних мереж; зменшити митний збір за ввезення імпортованих машин, механізмів та обладнання для виробництва та переробки овочевої продукції; ввести дотації на овочеву продукцію, вирощену на основі органічного землеробства; здійснювати матеріальну підтримку кооперативних підприємств з виробництва, зберігання, переробки та реалізації овочевої та баштанної продукції через пільгове оподаткування і кредитування (перший рік — безвідсотковий кредит); залучити промисловий, торговий і банківський капітал для розвитку овочівництва та переробної галузі.

Заходи вдосконалення роботи дрібнотоварного сектору: постійно здійснювати сортозаміну та сортооновлення овочевих і баштанних культур для дрібнотоварного сектору; налагодити випуск малогабаритної техніки та агрегатів; удосконалити систему збуту овочів дрібних товаровиробників; налагодити роботу переробних цехів, заготівельно-торговельних кооперативів у віддалених місцях; забезпечити сільські ринки експрес-приладами для перевірки якості овочевої і баштанної продукції.

Законодавчі акти: розробити законодавчі та нормативно-правові акти у сфері овочівництва і баштанництва для створення сприятливого зовнішнього середовища щодо впровадження інноваційних та інвестиційних проєктів; удосконалити законодавчу базу з регулювання експортних операцій овочевої продукції; удосконалити нормативно-правову систему формування та функціонування овочевого ринку.

Очікувані результати реалізації концептуальних положень та фінансові витрати: довести обсяг виробництва овочевої і баштанної продукції до 12 млн т на рік, що забезпечить її споживання в кількості 161 кг на 1 людину та експорт продукції до 1,2 млн т на рік; раціонально використовувати земельні ресурси, підвищувати родючість ґрунтів та їхню продуктивність; отримати врожайність овочевих і баштанних культур у середньому не менше 22 т/га; зменшити собівартість овочевої продукції на 20–30% та підвищити її конкурентоспроможність на світовому ринку; поліпшити якість продукції до рівня європейських і міжнародних стандартів; створити нові робочі місця в кількості до 40 тис. працівників; підвищити віддачу від 1 га землі і зеконотомити земельні ресурси під овочевими та баштанними культурами на 15 тис. га за посівної площі 535 тис. га; стимулювати розвиток вітчизняного машинобудування і підприємств переробної галузі овочевої продукції.

Основні прогнозовані показники виробництва овочевої та баштанної продукції наведено в Концепції на період до 2015 року [1].

Інноваційно-інвестиційна привабливість галузі овочівництва і баштанництва полягає в забезпеченні рентабельності на рівні 30–35%. За вкла-

дення інвестиційних коштів у межах 40–50 тис. грн на 1 га з дотриманням технологій вирощування овочевих і баштанних культур гарантовано можна отримати чистий прибуток за виробничий цикл у розмірі 12–15 тис. грн з 1 га. Загальний щорічний прибуток галузі становитиме 6–9 млрд грн.

Оцінка фінансових, матеріально-технічних і трудових ресурсів, необхідних для реалізації стратегії. Фінансування розвитку овочівництва і баштанництва та переробної галузі до 2015 р. планується здійснювати за рахунок коштів суб'єктів господа-

рювання, інноваційно-інвестиційних проектів, державного і місцевих бюджетів та інших джерел, передбачених законодавством. Концепція потребує додаткових витрат на розвиток овочівництва захищеного ґрунту, що передбачає нові підходи у виробництві, комерційній діяльності тепличних підприємств, пільговій системі, її оподаткуванні та кредитуванні. Матеріально-технічне забезпечення галузі потребує істотного оновлення на основі впровадження новітніх технологій за рахунок зниження митного збору з імпортованих машин та обладнання і залучен-

ня промислового, торгового й банківського капіталу. Організаційні та контрольні функції в галузі овочівництва і баштанництва здійснюють державні органи за рахунок державного та місцевих бюджетів.

Орієнтовний обсяг фінансування розвитку овочівництва і баштанництва та переробної галузі до 2015 р. становить 30800 млн грн, з них із державного бюджету — 3280, місцевих бюджетів — 1035 млн грн.

Обсяг фінансування уточнюють щороку під час складання проектів державного та місцевих бюджетів на наступний рік.

Висновки

Україна за природно-економічним потенціалом розвитку овочівництва і баштанництва значно переважає сусідні держави. Дотримання основних положень Концепції виробництва овочево-баштанної продукції на період до 2015 р. дасть можливість забезпечити населення країни високоякісною овочево-баштанною продукцією обсягом 12 млн т з урахуван-

ням фізіологічно обґрунтованих норм споживання на 1 особу (161 кг на рік) та зростання обсягів експорту в кількості до 1,2 млн т на рік, що стане реальним поповненням дохідної частини державного бюджету. Концепція є основою для розробки Державної цільової програми розвитку овочівництва і баштанництва та переробної галузі на період до 2020 року.

Бібліографія

1. Концепція виробництва овочево-баштанної продукції в Україні на період до 2015 року / [С.А. Балюк, М.І. Ромащенко, М.В. Лісовий, О.Д. Вітанов та ін.]; за ред. Балюка С.А., Ромащенко М.І., Лісового М.В., Вітанова О.Д. — Харків: Міськдрук, 2012. — 28 с.

2. Кравченко В.А. Перспективи розвитку галузі овочівництва в Україні // Вісн. аграр. науки. — 2011. — № 5. — С. 18–21.

3. Сыч З.Д. Будущее — за крупными овощными хозяйствами // З.Д. Сыч // Овощеводство. — 2011. — № 1. — С. 18–20.

4. Яровий Г.І. Перспективи українського овочівництва у період глобалізації // Г.І. Яровий, В.П. Рудь, О.О. Кіях // Вісн. Харк. нац. техн. ун-ту сільс. госпа: Економічні науки. — Харків: ХНТУСГ, 2007. — Вип. 66. — С. 390–402.